

อภิธานศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต

GLOSSARY OF HERBAL MEDICINES IN CHIN BOOKS OF PHUKET PROVINCE

Received: September 15, 2018

Revised: October 18, 2018

Accepted: October 19, 2018

รุ่งรัตน์ ทองสกุล*

Rungrat Thongsakul*

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

* Assistant Professor, Thai Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phuket Rajabhat University

* Email: rukre.r@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการรวบรวม และวิเคราะห์คำศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีน เพื่อจัดทำเป็น อภิธานศัพท์ ยาสมุนไพร โดยเก็บข้อมูลคำศัพท์จากสมุดจีนที่จัดเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑวัดพระทอง จังหวัด ภูเก็ต จำนวน 2 ฉบับ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การบันทึกยาสมุนไพรในสมุดจีนมีลักษณะเฉพาะ ได้แก่ รูปแบบและ อักษรวิธีการเขียนที่ไม่เคร่งครัดระเบียบแบบแผน เพราะเขียนตามการออกเสียงภาษาไทยถิ่นใต้ บางคำ เขียนตามการออกเสียงของชาวภูเก็ต และการใช้คำที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต พื้นฐานวัฒนธรรมของชาวใต้ และคำที่มีลักษณะเฉพาะของการบันทึกตำรายา 2) มีคำศัพท์ยาสมุนไพร จำนวน 484 คำ 1,023 รูปเขียน ได้แก่ พืชวัตถุ จำนวน 420 คำ 912 รูปเขียน สัตว์วัตถุ จำนวน 33 คำ 50 รูปเขียน และธาตุวัตถุ จำนวน 31 คำ 61 รูปเขียน

คำศัพท์ทั้งหมดจะนำเสนอในรูปแบบอภิธานศัพท์เพื่ออธิบายความหมาย คำอ่าน รูปแบบการ ใช้และขนานยา และสาระสำคัญเพิ่มเติม เพื่อเป็นการบันทึกภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น สำหรับผู้สนใจ จะได้ศึกษา สืบทอด หรือนำไปปรับใช้ให้เกิดคุณค่าต่อไป

คำสำคัญ: อภิธานศัพท์ ยาสมุนไพร สมุดจีน

Abstract

The purposes of this study were to collect and analyze the terms of herbal medicine in Chin Books in order to realign a glossary of herbal medicine. All terms were collected from 2 Chin Books which were conserved by Wat Phra Thong Museum, Buddhist temple in Phuket.

The research showed that: Firstly, there is a unique method in record Chinese herbal, which is in form of un restricted writing character because it's written following the Southern dialect pronunciation. Some words followed pronunciation of Phuket people, using the words that reflect the lifestyle, cultural of Southern people and the specific words of medicinal texts. Secondly, there were 484 herbal medicine terms with 1,023 manuscripts. The terms consisted of 3 types: plant material (420 terms, 912 manuscripts), animal material (33 terms, 50 manuscripts) and substance material (31 terms, 61 manuscripts).

All herbal medicine terms would be presented as a glossary which provided definition, pronunciation, application and dose of medicine, and additional important data in order to record local wisdom. For those who are interested in herbal medicine, they can study, transfer knowledge, or apply valuable information in the future.

Keywords: Glossary, Herbal Medicine, Chin Book

บทนำ

“สมุดจีน” เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายสมุดข่อย แต่มีส่วนที่แตกต่างกัน คือ สมุดข่อย เป็นหนังสือที่ทำด้วยกระดาษข่อยแผ่นยาว ๆ หน้าแคบ พับทบขวาทบกลับไปกลับมามากมาย ผ่าจีบ มีทั้งชนิดกระดาษขาว และกระดาษดำ แต่สมุดจีนทำจากกระดาษบางสองแผ่นซ้อนกัน เย็บด้านบนเป็นเล่ม หน้ากระดาษแต่ละหน้ามีเส้นหนาสีแดงเป็นกรอบ ส่วนการบันทึกเรื่องราวทั้งในสมุดข่อย และสมุดจีนมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน

ในอดีตการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ นิยมบันทึกลงในสมุดข่อยมากกว่าสมุดจีน ดังข้อมูลการค้นพบ และการจัดเก็บสมุดข่อยไว้ในสถานที่ต่าง ๆ อย่างไรก็ดีตามแม้จำนวนสมุดจีนจะมีปรากฏไม่มากนัก แต่พอมีให้ศึกษาค้นคว้าบ้าง ดังเช่นสมุดจีนจำนวน 2 ฉบับ ที่จัดเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระทอง จังหวัดภูเก็ต ซึ่งภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระทองมีการจัดแสดงสิ่งของที่ชาวบ้านนำมาบริจาคทั้งที่เป็นสิ่งของของชาวจีน ชาวไทยถิ่น และชาวไทยมุสลิม

สมุดจีนทั้ง 2 ฉบับ มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคำรายาที่น่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะการใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้คำที่มีลักษณะเฉพาะของชาวภูเก็ต การใช้คำโบราณรวมถึงวิธีการเขียนที่ไม่มีรูปแบบหรือหลักเกณฑ์ที่แน่นอน เพราะเขียนตามความรู้ความเข้าใจ และเขียนตามลักษณะการออกเสียงของผู้เขียน การอ่านเพื่อทำความเข้าใจ และสื่อความหมายได้ชัดเจนจึงต้องอาศัยการศึกษา ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งการสอบถามผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น แพทย์พื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านพืชสมุนไพร เป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษาเรื่อง “อภิธานศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต” เป็นการศึกษา รวบรวม เพื่อวิเคราะห์ อธิบายคำศัพท์ยาสมุนไพรจากขนานยาที่ปรากฏอยู่ในสมุดจีนในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหมายของคำ คำอ่าน รูปแบบการใช้และขนานยา และสาระสำคัญเพิ่มเติม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้อ่าน และทำความเข้าใจคำรายาจากสมุดจีนได้ง่ายขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา และพัฒนาความรู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งนำไปใช้เป็นข้อมูลคำศัพท์ในการจัดทำพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ พจนานุกรมภาษาไทยถิ่นภูเก็ต ตลอดจนนำไปสู่การดำเนินงานที่จะก่อให้เกิดคุณค่าอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

รวบรวม และวิเคราะห์คำศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีนเพื่อจัดทำเป็นอภิธานศัพท์ยาสมุนไพร

นิยามศัพท์

อภิธานศัพท์ หมายถึง คำศัพท์สมุนไพรที่ปรากฏในสมุดจีนประเภทคำรายาของจังหวัดภูเก็ต โดยการรวบรวม วิเคราะห์ความหมาย บันทึกเรียบเรียงจากต้นฉบับ บอกวิธีการอ่าน รูปแบบการใช้และขนานยา สาระสำคัญเพิ่มเติม รวมถึงภาพประกอบ เพื่อให้รู้จัก และเข้าใจคำศัพท์นั้น

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนโบราณ การแพทย์แผนไทย สมุนไพรไทย เช่น การแพทย์แผนไทย สายใยแห่งชีวิต และวัฒนธรรม (เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, 2540) คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต และวิเชียร จีรวงส์, 2558) พจนานุกรมสมุนไพรไทย (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2531) สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเวชกรรมไทย (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540) เป็นต้น แนวคิดและวรรณกรรมดังกล่าว จะกล่าวถึงการแพทย์พื้นบ้านกับการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ทั้งในส่วนของชื่อโรค ชื่อขนานยา อาการของโรค วิธีการรักษา วิธีการปรุงยา พักทยา เครื่องยา รวมไปถึงรายละเอียดของสมุนไพรที่จะนำไปใช้เพื่อจัดทำอภิธานศัพท์

2. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับอักขรวิธีการบันทึกเอกสารโบราณ ภาษา และวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ เช่น วรรณกรรม และภาษาถิ่นใต้ (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2559) งานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา (สุตารัตน์ ตันทะอารียะ, 2548) งานวิจัยเรื่องการศึกษเปรียบเทียบคำเรียกชื่อสมุนไพรภาคใต้จากหนังสือกับภาษาไทยมาตรฐาน (ณชลกร แสงแก้ว, 2552) เป็นต้น แนวคิดและวรรณกรรมดังกล่าวจะกล่าวถึง รูปแบบอักษรและอักขรวิธีการบันทึกคำศัพท์จากเอกสารโบราณ ภาษา และวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้คำในสมุดข่อย เป็นต้น รวมทั้งใช้สัญลักษณ์เพื่อบันทึกการออกเสียง (คำอ่าน) คำศัพท์สมุนไพรเป็นภาษาไทยถิ่นใต้ จากงานวิจัยเรื่องภาษาไทยถิ่นใต้ในปัจจุบันจังหวัดภูเก็ต (ค่านวณ นวลสนอง และคณะ, 2527)

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. รวบรวมคำศัพท์ และบันทึกข้อมูลคำศัพท์ที่จะจัดทำเป็นอภินันท์ศัพท์สมุนไพรจากสมุดจีน ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่มีลักษณะคล้ายสมุดไทย ที่จัดเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดพระทอง มีจำนวนทั้งหมด 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 จำนวน 273 หน้า เป็นฉบับที่มีเนื้อหาค่อนข้างสมบูรณ์ และฉบับที่ 2 จำนวน 100 หน้า เนื้อหาส่วนใหญ่ชำรุด
2. วิเคราะห์ และตรวจสอบคำศัพท์สมุนไพร จากเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร เช่น สารานุกรมสมุนไพร อภินันท์ศัพท์พฤกษศาสตร์ ประมวลตำรายาไทย เป็นต้น และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการลงพื้นที่สนาม เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลคำศัพท์สมุนไพรจากแพทย์พื้นบ้าน ประชาชนชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร ที่มีภูมิปัญญา และอาศัยอยู่ในภาคใต้ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 9 คน โดยสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับคำศัพท์ที่พบ เช่น การออกเสียง ชื่อเรียกอื่น สรรพคุณทางยา เป็นต้น รวมทั้งเก็บข้อมูล และถ่ายรูปตัวอย่างสมุนไพร เพื่อจัดทำเป็นอภินันท์ศัพท์สมุนไพร ที่ประกอบด้วยความหมายของคำ คำศัพท์ที่บันทึกในสมุดจีนพร้อมทั้งคำอ่านที่เป็นสำเนียงภาษาไทยถิ่นภูเก็ต รูปแบบการใช้และขนานยา และสาระสำคัญเพิ่มเติม ซึ่งสาระสำคัญเพิ่มเติมจะกล่าวถึงข้อมูลที่ควรทราบเกี่ยวกับคำศัพท์นั้นๆ เช่น ลักษณะการออกเสียง ชื่อเรียกอื่น สรรพคุณทางยา เป็นต้น
3. นำข้อมูลที่ไปตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการบันทึกคำศัพท์ รายละเอียดของคำศัพท์ เช่น การออกเสียง ชื่อเรียกอื่น สรรพคุณทางยา เป็นต้น และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์
4. เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนก็จะนำเสนอเป็นเอกสารงานวิจัย โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และใช้รูปประกอบ

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “อภินันท์ศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต” ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การบันทึกยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต

รูปแบบและอักขรวิธีการเขียนในสมุดจีนไม่เคร่งครัดหลักเกณฑ์ที่เป็นระเบียบแบบแผน เพราะเขียนตามสำเนียงการออกเสียงภาษาไทยถิ่นใต้ มีการแทรกอักษรขอมปะปนบ้างในเนื้อหาที่วาดด้วยคาลา ซึ่งเป็นภาษาบาลี เนื้อหาบางส่วนเขียนเป็นคำคล้องจองที่ไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์เหมือนบทร้อยกรองตามแบบแผน ภาษาที่เขียนมีทั้งภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาไทยถิ่นใต้ โดยเฉพาะภาษาไทยถิ่นใต้จำนวนหนึ่งเขียนตามลักษณะการออกเสียงของชาวภูเก็ต เช่น การออกเสียงพยัญชนะสะกด /-k/ เมื่อตามหลังเสียงสระยาวจะเปลี่ยนไปเป็นเสียง /-ʔ/ เช่น เตาะ /dCʔ³/ (ดอก) ระ /raʔ⁷/ (ราก, อาเจียน) เป็นต้น คำบางคำเป็นคำที่ปรากฏการใช้ในภาษาไทยถิ่นภูเก็ต เช่น ยานัด (ลับประรด) อยาหุม (ฝรั่ง) เป็นต้น

1.1 รูปแบบอักษรและอักขรวิธีเขียนในสมุดจีนประเภทตำราของจังหวัดภูเก็ตที่มีลักษณะแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานที่ใช้ในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1.1.1 การใช้พยัญชนะ

1.1.1.1 การใช้พยัญชนะต้น ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน มีทั้งที่ใช้แทนกัน สลับกัน ปะปนกัน และบางคำปรากฏการใช้หลายที่ในหลายขนานยาแต่ใช้พยัญชนะต้นต่างกัน เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การใช้พยัญชนะต้นที่เล็กใช้ พบว่ามีการใช้พยัญชนะต้น ข และ ค เช่น กรุงขเมา (กรุงขมา) ขา (ชา) ขี้เล็ก (ซีเล็ก) ค้อ (คอ) คอแก้ว (คอกัว) เป็นต้น

2) การใช้พยัญชนะต้นปะปนกัน โดยเฉพาะพยัญชนะที่ออกเสียงเหมือนกัน หรือพยัญชนะที่มีรูปเขียนใกล้เคียงกัน เช่น พยัญชนะต้น ง ใช้ปะปนกับ ว เช่น จ้ว (จั่ว) กำล้งจ้วเถลิง (กำล้งจั่วเถลิง) พยัญชนะต้น ค ข ฆ ใช้ปะปนกัน เช่น ขอนคอก (ขอนแก่น) ข้ว (คว) ค้อ (คอ) มา (ชา) เพซล้งคาค (เพซล้งมาต) พยัญชนะต้น ย ญ ใช้ปะปนกัน เช่น ปันยา (ปัญญา) รูปเขียนใกล้เคียงกันใช้ปะปนกัน เช่น ไป (ใบ) ผักหนาม (ผักหนาม) เป็นต้น

3) การใช้พยัญชนะควบกล้ำ ที่ไม่ปรากฏการใช้ในภาษาไทยมาตรฐาน เช่น กำล้ง (กำล้ง) จำเมริน (จำเริญ) เมล้ง (เม็ต) เป็นต้น

4) การใช้พยัญชนะที่เป็นอักษรนำ เพื่อให้ออกเสียงสูงตามการออกเสียงของชาวใต้ พบว่า มีการใช้อักษรนำ ห อ มากกว่าในภาษาไทยมาตรฐาน เช่น โกดจุหลาลำภา (โกรจุหลาลัมภา) เจตหมูนยาน (เจตมูนยาน หรือบระเพ็ด) หยยา (ยา) หยาง (ยาง) แหนนอ๊ก (แนนนอก) เป็นต้น

5) การใช้พยัญชนะรูปแบบพิเศษ ไม่ปรากฏในระบบการพิมพ์พยัญชนะไทยทั้ง 44 ตัว เช่น ปรา หนา (ปรารณา) ท กอน (ซัณฑสกร) เป็นต้น

1.1.1.2 การใช้พยัญชนะสองตัว หรือพยัญชนะร่วมกับสระเชื่อมเป็นตัวเดียวกัน เป็นการเขียนด้วยลายมือ คำบางคำผู้เขียนต้องการให้สะดวก รวดเร็ว จึงเขียนต่อเนื่องกันโดยไม่ยกปากกา ทำให้พยัญชนะหรือสระเชื่อมเป็นตัวเดียวกัน เช่น ง (ข้าง) ปัญ (ปัญญา) (ปี) ก (พริก) ะ (พระ) ปัน (ปัญญา) ขรี (ลักขรี) เป็นต้น

1.1.1.3 พยัญชนะท้าย มีทั้งเขียนตัวสะกดตรงและไม่ตรงตามมาตรา และมีบางคำที่เขียนแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานที่ใช้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะคำในมาตราที่ใช้พยัญชนะท้ายเป็นตัวสะกดได้หลายตัว เช่น ชุมเหจเทศ (ชุมเห็ดเทศ) บินกุน (เบญจกุล) ไหราทาวสุนัก (ไหราท้าวสุนัก) หัศคุนเทศ (หัตถคุนเทศ) เป็นต้น

1.1.2 การใช้สระ

การใช้สระ ไม่มีหลักเกณฑ์การเขียนที่แน่นอนเช่นเดียวกับพยัญชนะ ทั้งที่ใช้แทนกัน สลับกัน ปะปนกัน และบางคำปรากฏการใช้หลายที่ในหลายขนานยาแต่ใช้สระต่างกัน เช่น ก่เทียม ก่เทียม (กระเทียม) ไชยเป้ง (ไช้เป็ด) จัน (เงิน) บัวเคียน (บัวเผื่อน) บุนณ: (บุนนาค) ม่เกา: (มะกอก) มี (มือ) ยาเขาแยนไต (ข้าวเย็นใต้) สานส้อม (สารส้ม) หมิน (เหม็น) มุ่มัน (โมกมัน) เป็นต้น

1.1.3 การใช้วรรณยุกต์

การใช้วรรณยุกต์ ไม่มีหลักเกณฑ์การเขียนที่แน่นอนเช่นเดียวกับพยัญชนะ และสระ โดยพบว่ามีการใช้วรรณยุกต์ไทมากที่สุด และไม่พบการใช้วรรณยุกต์ตรี มีการใช้วรรณยุกต์แทนกัน บางคำปรากฏการใช้หลายที่ในหลายขนานยาแต่ใช้วรรณยุกต์ต่างกัน เช่น กตุกไทย (กระตูกไก่อ่) กัตาย (กระต่าย) ข่า (ชา) ตรีผล่า (ตรีผลา) บริเพ้ง (บระเพ็ด) ไมแดง (ไม้แดง) ลัฟรด (ลับประรด) หัว (หัว) เป็นต้น

1.2 การใช้คำที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมการใช้ภาษา วิถีชีวิต และพื้นฐานวัฒนธรรมของชาวใต้ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากชาวไทยภาคอื่น ๆ รวมทั้งการใช้คำที่มีลักษณะเฉพาะของตำราฯ สรุปได้ดังนี้

1.2.1 การใช้คำว่า ล้ม และ ลูก เพื่อบอกลักษณะ และรสชาติของสิ่งนั้น ๆ เช่น ล้มกรูด (มะกรูด) ล้มนาว (มะนาว) ลูกเผ็บ (พริกขี้หนู) ลูกไทย (ไผ่) เป็นต้น

1.2.2 การใช้คำลักษณนาม ที่ปรากฏการใช้ในภาษาไทยถิ่นใต้ และใช้ในตำรายาจะมีลักษณะเฉพาะ เช่น นวย (ใบ, ลูก) แหวน (สิ่งที่หั่นออกมาตามขวางเป็นชิ้นกลม ๆ บาง ๆ เรียกว่า “แหวน” หรือ “แวน”) กำมัว (กำมือ) เป็นมาตราดวงแบบโบราณของไทย ซึ่ง 1 หยิบมือ เท่ากับ 150 เมล็ดข้าวเปลือก 4 หยิบมือ เท่ากับ 1 กำมือ เป็นต้น

1.2.3 การใช้คำซ้อน คำซ้อนที่พบมีเสียงที่คล้องจองกัน ทำให้ภาษาไพเราะ น่าฟังมากขึ้น รวมทั้งแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนด้วยการซ้ำเสียง ซ้ำคำ เช่น พ้อพ้อ (พะอืดพะอม เป็นคำซ้อน 2 คู่ คือ คำว่า พ้อ และ พ้ออิง โดยคำหน้าซ้ำกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลในการออกเสียง เป็นลักษณะของคำซ้อนเสริมสร้อย) ริดสด้วงหุดังดา (ริดสด้วงจุมูกตงดา เป็นคำซ้อน 2 คู่ คือ คำว่า ดวงหุดังดา ซึ่งมาจากการตัดคำ คำว่า ริดสด้วงหุดังดา เป็นลักษณะการซ้ำคำหน้าให้มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน คือ ริดสด้วงดา และหุดังดา) เป็นต้น

1.2.4 การใช้คำที่สื่อถึงวิถีชีวิตของชาวใต้ เช่น ก่เหมงฟรา (หญ้ายองไฟ) ที่สะท้อนวิถีชีวิตของการปรุงอาหารของชาวใต้ในอดีตที่หุงต้มโดยใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงจนเกิดเขม่าควัน เมื่อเขม่าควันเกาะตัวเป็นเวลานานเรียกว่า “ก่เหมงฟรา” น้ำซึกลา (น้ำคร่ำ) สะท้อนถึงวิถีชีวิตของสภาพการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวใต้ที่ยกสูง มีใต้ถุนบ้าน เมื่อมีน้ำทิ้งจากการซักล้างที่หมักหมมเป็นหลุมอยู่ใต้ถุนครัวเรือนเรียกว่า น้ำซึกลา เป็นต้น

1.2.5 คำที่สื่อความหมายเฉพาะภาคใต้ซึ่งแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน เช่น คูร่า (เลียงผา) สูดรุก (สวกปรก) เป็นต้น หรือหากจะมีการใช้คำศัพท์ที่ตรงกันก็จะใช้สื่อความหมายในลักษณะที่แตกต่างออกไป เช่น นำนอง (รางจืด) กริก (พริกไทย) ซึ่งคำว่า พริก ในภาษาไทยมาตรฐานจะสื่อความหมายว่า พริกขี้หนู มากกว่าสื่อความหมายว่า พริกไทย เป็นต้น

1.2.6 การใช้คำตั้งชื่อขนานยา การตั้งชื่อขนานยานอกจากจะใช้ชื่ออาการของโรค ประเภทหรือลักษณะของยา และสรรพคุณของยาแล้ว ยังมีการตั้งชื่อด้วยการใช้คำที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ นำเชือถือ คำที่แสดงถึงพลัง ความแข็งแรง ไพเราะ น่าฟัง เพื่อเป็นการจูงใจ สร้างขวัญ และกำลังใจ ผู้ใช้ยา รวมทั้งคำที่ดูรุนแรง เช่น กำลักราชลี (กำลักราชสิทธิ์) เป็นชื่อยาบำรุงโลหิต บำรุงกำลัง ไฟสุ่มชวน (ไฟสุ่มชวน) เป็นชื่อขนานยาแก้อาการร้อนรน หงุดหงิด กระสับกระส่าย เป็นต้น

2. อภิธานศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต

คำศัพท์ยาสมุนไพรที่พบในสมุดจีนจังหวัดภูเก็ต พบว่า มีคำศัพท์ยาสมุนไพร จำนวน 484 คำ 1,023 รูปเขียน สรุปได้ดังนี้

2.1 คำศัพท์ยาสมุนไพรที่พบแยกตามลักษณะของสมุนไพร สรุปได้ดังนี้

2.2.1 พืชวัตถุ จำนวน 420 คำ 912 รูปเขียน เช่น กกรังกา (กกลังกา) ก๋าย ก๋าย (กระชาย) กัทียอด (กระเทียม) กัทือ กัทือ (กะทือ) ข่หมินเครือ (ขมิ้นเครือ) ภาซัง (พาดโผน) ภูงค้อ (พุงค้อ) มังกรูด (มะกรูด) ลังดงโย (ตำแย) วานกิบแรด (วานกิบแรด) สหมนลแวง (สมุลแว้ง) ยาหนัด สัฟรด (สับประรด) เป็นต้น

2.2.2 สัตว์วัตถุ จำนวน 33 คำ 50 รูปเขียน เช่น กัตาย (กระต่าย) ไกยเถียน (ไก่ป่า) ไชยเป้ง ไชยเป้ง (ไข่เป็ด) ชันโกรง อุง (ชันโรง) ต๊ะเซ (จระเข้) ลิงลัม (นางอาย) น้ำฝิง น้ำฝิงร๊วง น้ำฝิงร๊วง (น้ำฝิง) เนาวเขียว (เนาวเขียว) เปยจักรจัก เปยจักรจัน (หอยเบี้ย) แก: (แพะ) จั้ว (วัว) สษเขา (สัตว์เขา) หมูเถียน (หมูป่า) เป็นต้น

2.2.3 ธาตุวัตถุ จำนวน 31 คำ 61 รูปเขียน เช่น เกลิวลินเทา เกลือสินเทา (เกลือสินเธาว์) จุลลี (จุณลี) ดินถันม ดินถันม (ดินถ่าน) ดินสอทอง ดินสอทอง (ดินสอทอง) ตีเกลือ (ตีเกลือ) ทองคำเปลว (ทองคำเปลว) ปูขาว (ปูขาว) สู้กันถันแดง (กำมะถันแดง) แวนทอง (แวนทอง) เป็นต้น

2.2 การบันทึกคำศัพท์ยาสมุนไพรตามการออกเสียงในท้องถิ่น คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน บางคำมีหลายรูปเขียน คือ เป็นคำพ้องความหมาย เช่น ใช้รูปสระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ หรือคำศัพท์ต่าง กันแต่มีความหมายเหมือนกัน เป็นต้น เช่น คำที่หมายถึง กระเทียม พบว่ามี 8 รูปเขียน ได้แก่ กัก กัก กักเทียม กเทียม กเทียม กเทียม กเทียม และกระเทียมขาว การบันทึกคำศัพท์ดังกล่าวพบว่ามีลักษณะ ดังนี้

2.2.1 คำศัพท์ที่มีจำนวน 1 รูปเขียน พบจำนวน 240 คำ เช่น กกลังกา กระต่าย กะลา ตัวผู้ พรักซี่หนู

แพงพวย พัก หม้อข้าวหม้อแกงลิง เป็นต้น

2.2.2 คำศัพท์ที่มีจำนวน 2 รูปเขียน พบจำนวน 120 คำ เช่น บานไม่วิโรย มะรุ้ม มะแว้ง ต้น ไม้ค้อนตีหมา หญ้าเจ้าชู้ อักศิหาร เป็นต้น

2.2.3 คำศัพท์ที่มีจำนวน 3 รูปเขียน พบจำนวน 56 คำ เช่น กระทุ่มซี่หมู ซาดก้อน ถาดัน ตริลลา น้ำประสานทอง เอื้องเพชรมา เป็นต้น

2.2.4 คำศัพท์ที่มีจำนวน 4 รูปเขียน พบจำนวน 33 คำ เช่น กระชาย กระทุ่มนา ชักกา แดง สารหนูเสนียด หอยเบี้ย เป็นต้น

2.2.5 คำศัพท์ที่มีจำนวน 5 รูปเขียน พบจำนวน 11 คำ เช่น กระตูกไก่ดำ กระพังโหม เกลือลินเภาว ชัดมอน มะกอก มะนาว เป็นต้น

2.2.6 คำศัพท์ที่มีจำนวน 6 รูปเขียน พบจำนวน 9 คำ เช่น กรุงเขมา กานพลู ข่า ตีปลี ตรีภูก ว่างน้ำ เป็นต้น

2.2.7 คำศัพท์ที่มีจำนวน 7 รูปเขียน พบจำนวน 5 คำ ได้แก่ กฤษณา เบญจกานี มะกรูด มะพร้าว และเมล็ดผักกาด

2.2.8 คำศัพท์ที่มีจำนวน 8 รูปเขียน พบจำนวน 7 คำ ได้แก่ กระเทียม กระลัมพัก ชีเหล็ก คนทีสอ ดินประหลิขขาว เนระพูสีไทย และมะเขือขึ้น

2.2.9 คำศัพท์ที่มีจำนวน 9 รูปเขียน พบจำนวน 2 คำ ได้แก่ กะเพรา และเจตมูลเพลิง

2.2.10 คำศัพท์ที่มีจำนวน 12 รูปเขียน พบจำนวน 1 คำ ได้แก่ บอระเพ็ด

2.2.11 คำศัพท์ที่มีจำนวน 14 รูปเขียน พบจำนวน 1 คำ ได้แก่ ขมิ้นอ้อย

2.3 การจัดทำอภิธานศัพท์ยาสมุนไพร คำศัพท์ที่พบจำนวน 484 คำ 1,023 รูปเขียน จัดทำเป็นรูปแบบอภิธานศัพท์ยาสมุนไพรเพื่อบอกรายละเอียดของคำศัพท์ ประกอบด้วย คำศัพท์ที่ปรากฏในสมุดจีน พร้อมทั้งระบุคำอ่านหรือการออกเสียงที่เป็นสำเนียงภูเก็ต รูปแบบการใช้และขนานยา ซึ่งระบุขนานยา เลขหน้าในสมุดจีนที่มีคำศัพท์นั้นปรากฏอยู่ และสาระสำคัญเพิ่มเติม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กระบือเจ็ดตัว *Excoecaria cochinchinensis* Lour.

คำศัพท์ในสมุดจีน ก้ามลังกระบือ ๗ ตัว /kam³ mlaN⁵ kra² bi-³ clt³ tua³/

รูปแบบการใช้ และขนานยา ก้ามลังกระบือ ๗ ตัว ร้ากผักหม่มหิน ๑ (ริดสีดวง, น. 94)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

รูปเขียน “บือ” /bi-³/ ภาษาไทยถิ่นภูเก็ตออกเสียงเหมือนมีพยัญชนะท้าย ย /j/ คำนี้ จึงออกเสียงว่า “บีย” /bi-³/

รูปเขียน “๗” /cet³/ สระเสียงสั้น /e/ ภาษาไทยถิ่นภูเก็ตออกเสียงเป็น /j/ คำนี้จึงออกเสียงว่า “แฉ็ด” /clt³/

กระบือเจ็ดตัว ชื่ออื่น เช่น ก้ามลังกระบือ เป็นต้น สรรพคุณ เช่น แก้ก้นนิบาดเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังการคลอด ขับเลือดเสีย แก่บาดทะยัก เป็นต้น (ชม คงแก้ว, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 20 ตุลาคม 2560)

ภาพที่ 1 กระบือเจ็ดตัว

ขึ้นกร

คำศัพท์ในสมุดจีน แม่ชีแตร /ml:⁶ khi:² trl:³/

รูปแบบการใช้ และขนานยา แม่ชีแตร ๑ เขากวายขาว ๑ สำนลัม ๑ (ปวดท้อง, น. 58)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

ขึ้นกร หรือแม่ชีแตร เป็นดินที่ก่อตัวอยู่รอบ ๆ ปากรูป สรรพคุณ เช่น แก้ปวดท้อง เป็นต้น (นิโรธ โชติช่วง, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 15 พฤศจิกายน 2560)

บุนนาค *Mesua ferrea* Linn.

คำศัพท์ในสมุดจีน บุนนาค: บุนนาค /bu:n³ na:⁷/, นากกระบุด /na:⁷ kra³ bu:t³/

รูปแบบการใช้ และขนานยา เกษรบัวหลวง ดอกบุนนาค: โกดสอ โกดงปลา (ทอบ, น. 168), เตาะบุนนาค ๑ ดอกสอ ๑ ดอกกิกน ๑ (ยาบำรุงเลือด, น. 24-25), เกสรบุนนาค ๑ สรพี ๑ เกสรบัวหลวง ๑ หัวเปราะ ๑ (ใช้เหนื่อ,

น. 110), เอนากกระบุด ๑ พุทรา ๑ (ยาเขียว, น. 73)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

รูปเขียน “นาก” /na:k⁶/ ภาษาไทยถิ่นภูเก็ตเมื่อเสียงพยัญชนะท้าย /k/ ตามหลังสระเสียงยาว /a:/ คำนี้จึงออกเสียงว่า “นะ” /na:⁶/

บุนนาค ชื่ออื่น เช่น นากบุด เป็นต้น สรรพคุณ เช่น รากขับลมในลำไส้ เปลือกต้นขับเหงื่อ กระพี้แก้เสมหะในคอ ผลแก้ท้องเสีย ใบ-สมานบาดแผลสด ดอกแก้ร้อนในกระสับกระส่าย แก้วเวียน บำรุงโลหิต เกสรทำให้ชื่นใจ แก้ไข้ เป็นต้น (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540, น. 261)

ภาพที่ 2 บุนนาค

ฝรั่ง *Psidium guajava* Linn.

คำศัพท์ในสมุดจีน อยาหุมุ /ja:⁷ mu:w¹/

รูปแบบการใช้ และขนานยา ทารไธเอารากอยาหุมุ ๑ ร:ษามลิงา ๑ ชูรู ๑ (ยาลงท้อง, น. 234)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

รูปเขียน “หมู” /muː˧/ ภาษาไทยถิ่นภาคใต้เสียงเหมือนมีพยัญชนะท้าย ว /w/ คำนี้ จึงออกเสียงว่า “หมูว” /muːw˧/

ฝรั่ง ชื่ออื่น เช่น ย่าหมู ชมพู บักลีดา มะปุ่น เป็นต้น สรรพคุณ เช่น ราก-แก่น้ำเหลืองเสีย ตู่น้ำเหลือง น้ำหนอง ใบ-ดื่บกลืนปาก ผล-แก้ท้องเดิน ยอด-แก้บิดปวดเบ่ง แก้วท้องร่วง ลูกอ่อน-แก้ท้องเสีย ลูกสุก-ดื่บกลืนเห็บหมัด ระบายท้อง เป็นต้น (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540, น. 261)

มะตาด *Dillenia indica* Linn.

คำศัพท์ในสมุดจีน ปรู ปรู /pruː˧˥/

รูปแบบการใช้ และขนานยา ตโครยหอม ๑ ร:ทิงทอด ๑ แกนปรู ๑ สัน ๑ (สันนิบาตดาขาว, น. 217), คนทีล่อ ๑ กำมจาย ๑ รากมเกลือ ๑ แกนปรู ๑ แล่ฆาน ๑ (ริตสีตวง, น. 96)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

มะตาด ชื่ออื่น เช่น ส้มปรู เป็นต้น สรรพคุณ เช่น เปลือก-สมานแผล ผล-บำรุงร่างกาย แก้ไอ ขับเสมหะ ถอนพิษไข้ แก้ไข้ แก้ท้องเสีย เป็นต้น (แผ้ว คงพัน, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 7 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 3 มะตาด

ลัดเตา

คำศัพท์ในสมุดจีน สยเขา /sat˧˥ khaw˧˥/

รูปแบบการใช้ และขนานยา เอาสยเขาเนาเวียผินกับดอกไมลัดตามลัดวน (ใช้กำเตา, น. 33)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

ลัดเตาเป็นพืชกึ่งยาของเขาลัต 7 ชนิด ได้แก่ วัว ควาย กระทิง กวาง แพะ แกะ และเสียงผา สรรพคุณ เช่น แก้พิษร้อน ถอนพิษไข้ ดื่บพิษ เป็นต้น (จรินทร์ ผลสมบูรณ์, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2560)

หมาบ้า

คำศัพท์ในสมุดจีน รังแมงหมาบ้า /raN˥ ml˧˥ ma˧˥ ba˧˥/, รังหมาบ้า /raN˥ ma˧˥ ba˧˥/

รูปแบบการใช้ และขนานยา รากบัวหลวง ๑ ฝูจีน ๑ รังแมงหมาบ้า ๑ ซาดกอน ๑ (ร้อนโน, น. 254), เอารังหมาบ้า ๑ กระหมี่รองแรง ๑ (ผู้หญิงลงเลือด, น. 38)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

หมาบ้า เป็นชื่อแมลงพวกคอตีไ้ดินเหนียวทำรังตามกิ่งไม้หรือตามที่อยู่อาศัยของคน สรรพคุณ เช่น ดื่บพิษร้อน แก้กระหายน้ำ แก้ไข้กาฬ แก้ไข้ทับทิม แก้ไข้พิษ เป็นต้น (แผ้ว คงพัน, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 7 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4 หารั่ว

หม้อข้าวหม้อแกงลิง

คำศัพท์ในสมุดจีน แหนงนายพราน /nl:n' na:j⁵ phra:n'

รูปแบบการใช้ และขนานยา รากไมคองติหมา ๑ แหนงนายพราน ๑ (กระษัยกล่อน, น. 235)

สาระสำคัญเพิ่มเติม

หม้อข้าวหม้อแกงลิงชื่ออื่น เช่น แหนงนายพราน เตงเหมงนายพราน โตโว เป็นต้น สรรพคุณ เช่น แก้กัดเบา แก้กษัยกล่อน เป็นต้น (ศิริโร โตสิงห์ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 15 พฤศจิกายน 2560)

ภาพที่ 5 หม้อข้าวหม้อแกงลิง

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “อภินิหารคัมภีร์ยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต” ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. การบันทึกตำรายาในสมุดจีน มีเพียงลักษณะรูปเล่มเท่านั้นที่แตกต่างจากหนังสือสมุดข่อยหรือสมุดไทย ส่วนการนำเสนอเนื้อหา ลักษณะวิธีการบันทึก ตลอดจนการใช้ภาษาไม่แตกต่างกันมากนัก ดังจะเห็นว่าการบันทึกข้อมูลในสมุดจีนไม่ปรากฏว่ามีการนำเสนอเรื่องราวใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับของชาวจีน มีเพียงวิธีการรักษาโรค ความเชื่อที่เกี่ยวกับการรักษาโรค ที่เป็นไปในลักษณะเดียวกับการบันทึกตำรายาในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทอื่น ๆ เช่น สมุดจีนฉบับที่ 1 เริ่มต้นเนื้อหาเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วยการกล่าวแสดงความเคารพต่อเทพเทวดาที่สถิตอยู่ในทุกพื้นที่ และขออภัยเชิญเทพเทวดาให้มาดูแล ปกป้องรักษาหมู่พวคนุชนย มีการเริ่มต้นขนานยาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เริ่มด้วยอาการของโรค ชื่อโรค ส่วนประกอบของขนานยา เป็นต้น เช่น “ถ้าเด็กเกิดวัน ๗” “ทรงแดงนั้นให้เอา...” มีการลงท้ายขนานยาด้วยการบอกสรรพคุณของยา เช่น “ดีนักแล” “วิเศษนักแล” เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรัตน์ ตัณฑะอารยะ (2548) เรื่อง “การวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา” คุณช่วย ปิยวิทย์ (2532) เรื่อง “ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาพื้นบ้านจากวัดบึง ตำบลโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา” เอมอร ตรีชั้น (2528) เรื่อง “การศึกษาด้านภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร” ที่พบว่า มีกลวิธีการบันทึกที่สอดคล้องกัน

2. การบันทึกคำร่ายในสมุดจีน เป็นการบันทึกตามการออกเสียงของผู้บันทึกเป็นสำคัญ แม้จะไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าผู้บันทึกเป็นคนภูเก็จ หรือบันทึกโดยใช้ภาษาถิ่นภูเก็ต เพราะมีเพียงคำศัพท์บางคำเท่านั้นที่บันทึกตามการออกเสียงสำเนียงภูเก็ต คือ การออกเสียงพยัญชนะสะกด /-k/ เมื่อตามหลังเสียงสระยาวจะเปลี่ยนไปเป็นเสียง /-ʔ/ เช่น มะเก๊า: มะเกาะ มะเกาะ /maʔ⁷ kCʔ³/ (มะกอก) เคาบัวผัน /dCʔ³ bua³ phan¹/ (ดอกบัวผัน) เป็นต้น และใช้คำศัพท์ที่นิยมใช้ในจังหวัดภูเก็ต เช่น กำหยาน (กำยาน) ยาหนัด (สับประรด) อยาหมู (ฝรั่ง) เป็นต้น แต่ไม่พบข้อมูลลักษณะการบันทึกคำศัพท์ที่สื่อเอกลักษณ์ทางภาษาของชาวภูเก็ตที่มีการใช้คำยืมภาษาจีนออกเสียงปะปนอยู่ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้เขียนคำอ่านเป็นเสียงภาษาไทยถิ่นภูเก็ต เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านการออกเสียงของภาษาไทยถิ่นภูเก็ตไว้ ส่วนลักษณะคำศัพท์ที่ใช้นับที่คำร่ายา ผู้วิจัยพบว่าคำศัพท์จำนวนหนึ่งมีการบันทึกลักษณะเดียวกับคำศัพท์ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น มัดกา (มะกา) เชื้อหิน (มะเขือขื่น) จัง (วัว) เจอหมูนยาน (บอระเพ็ด) เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ สัตรารัตน์ ดัชนีทะอารียะ (2548) เรื่อง “การวิเคราะห์คำร่ายาแผนโบราณจากสมุดไทย ของจังหวัดพังงา” ที่พบว่ามีการใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นลักษณะเดียวกันกับในสมุดจีน เช่น น้ำส้มโหนด (น้ำส้มโหนด) เป็นต้น

3. การบันทึกคำร่ายในสมุดจีน ผู้บันทึกไม่มีกฎเกณฑ์การบันทึกที่แน่นอน ทั้งการใช้พยัญชนะสระ และวรรณยุกต์ โดยมุ่งเน้นเพื่อการออกเสียงตามที่ต้องการ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาครั้งนี้มีการใช้รูปคำศัพท์ยาสมุนไพร จำนวน 484 คำ แต่มีรูปเขียน จำนวน 1,023 รูปเขียน โดยเฉพาะคำว่า ขมิ้นอ้อย ที่พบว่า มีรูปเขียนมากที่สุด คือ จำนวน 14 รูปเขียน บอระเพ็ด จำนวน 12 รูปเขียน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณชลกร แสงแก้ว (2552, น. 253) เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคำเรียกชื่อสมุนไพรภาคใต้จากหนังสือกับภาษาไทยมาตรฐาน” พบว่า ลักษณะการเขียนคำศัพท์สมุนไพรในหนังสือพบ เป็นการเขียนตามเสียงที่ได้ยิน ไม่มีกฎเกณฑ์และรูปแบบที่แน่นอน ทำให้คำศัพท์สมุนไพรบางชนิดมีรูปแบบการเขียนที่หลากหลาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรัญ ทองวิไล (2547) เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องลึนรูราชคำภาย” ที่กล่าวถึงอักขรวิธีที่บันทึกในหนังสือลึนรูราชคำภายว่า มีการสะกดการันต์ที่ลักลั่น ส่วนใหญ่เป็นไปตามเสียงพูด และวรรณยุกต์ที่พบมีเพียงรูปโท อย่างไรก็ตามการที่คำศัพท์สมุนไพรบางคำปรากฏรูปเขียนเป็นจำนวนมากสะท้อนให้เห็นว่า คำศัพท์ดังกล่าวเป็นชื่อสมุนไพรที่ปรากฏการใช้เป็นส่วนประกอบของขนานยาหรือเครื่องยาหลายขนาน ทำให้มีความถี่ในการบันทึกในสมุดจีน หรือในหนังสือลึนรูหลายฉบับ ประกอบกับคำศัพท์ที่มีรูปเขียนจำนวนมาก เช่น บอระเพ็ด เป็นคำศัพท์ที่บันทึกยาก ด้วยลักษณะการออกเสียงที่แตกต่างกันไป ทำให้ผู้บันทึกมุ่งเน้นการบันทึกเพื่อให้เข้าใจความหมายมากกว่าความถูกต้องตามหลักการเขียนสะกดคำ เป็นต้น

4. การบันทึกคำร่ายในสมุดจีนสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวใต้ เช่น วัฒนธรรมการปรุงอาหาร การสร้างบ้านเรือนที่สะท้อนผ่านคำศัพท์สมุนไพร เช่น “กะเหมงฝรา” (หญ้ายองไฟ) เป็นเขม่าควันไฟจากการหุงต้มด้วยไม้พิน น้ำขี้กลา (น้ำคร่ำ) เป็นน้ำทิ้งจากการซักล้างที่หมักหมมเป็นหลุมอยู่ใต้ถุนครัวเรือน เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ อุษา ช่วยบำรุง (2550, น. 119) เรื่อง “ศึกษามิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” ที่กล่าวถึงวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องเต่าทอง ที่ปรากฏการใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตการปรุงอาหารของชาวใต้ เช่น ก้อนเล้า ผรา เป็นต้น ดังความว่า “ตาฉวยได้ก้อนเล้า ขวนหัวเต่าไว้สองก้อน ตายายลั่นไม่หย่อน ขึ้นไปนอนอยู่บนผรา” ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่าการบันทึกเรื่องราวในอดีตด้วยภาษาผ่านวรรณกรรมในรูปแบบต่าง ๆ จะสะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในยุคหนึ่ง ๆ ได้เป็นอย่างดี

5. การบันทึกคำร่ายในสมุดจีน มีการใช้คำศัพท์ภาษาถิ่น คำโบราณ รวมถึงวิธีการเขียนที่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ทำให้อ่านยาก การจะอ่านให้เข้าใจ และสื่อความหมายได้ถูกต้อง จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การสอบถามจากผู้รู้ เช่น แพทย์พื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการร้านยาแผนโบราณ เป็นต้น การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า คำศัพท์บางคำแม้ในเบื้องต้นไม่สามารถระบุได้ว่าหมายถึงสิ่งใด แต่เมื่อพิจารณาข้อความหรือเครื่องยาที่อยู่แวดล้อมทำให้เข้าใจความหมายได้ เช่น คำว่า “น่านอง” ที่เป็นคำพ้องรูปกับสมุนไพรหลายชนิด เช่น รางจืด เถาคัน เป็นต้น จึงต้องพิจารณาถึงบริบทการใช้

รอบด้าน เช่น ส่วนที่ใช้เป็นเครื่องยา ไม่ว่าจะเป็น หัว ราก ใบ เหง้า เป็นต้น รวมทั้งศึกษาสรรพคุณของสมุนไพรชนิดนั้นมาประกอบการพิจารณา ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่ายังมีคำศัพท์บางคำที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ เช่น จากข้อความว่า ลูกผลามลัดรุ นำประสาธทอง ลินทเล สม่อทัง ๓ (แก้พยาธิ, น. 174) จากการศึกษาเอกสาร การสอบถามแพทย์พื้นบ้านหลายคน ยังไม่มีใครสามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่า “ผลามลัดรุ” เป็นสมุนไพรใด การสืบค้นเพื่อหาความหมายจึงยังคงต้องดำเนินต่อไป แม้ท้ายที่สุดอาจจะไม่มีคำตอบตามที่ต้องการ ทั้งนี้เพราะมีการบันทึกข้อมูลมาเป็นระยะเวลานาน คำบางคำอาจจะไม่ปรากฏการใช้ในปัจจุบัน บางคำสูญหายไป การตรวจสอบจากผู้รู้เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง ชัดเจน จึงกระทำได้อย่าง สอดคล้องกับที่พระยาพิศณุประสาทเวช (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 15) กล่าวไว้ในคำนำ หนังสือแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เล่ม 1 และแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เล่ม 2 ว่า “พระคัมภีร์แพทย์ในประเทศสยาม ซึ่งนักปราชญ์ผู้รู้ชำนาญในวิชาแพทย์ได้เรียบเรียงไว้ช้านานแลใช้ต่อกันมาจนทุกวันนี้ นั้นจะหาที่ถูกต้องแท้เป็นการยาก ด้วยคัดลอกต่อ ๆ กันมา ย่อมจะขาดเหลือบ้างเป็นธรรมดา ยิ่งผู้ที่ไม่มีความชำนาญแล้วก็ไม่สามารถจะตรวจตราให้รู้ถนัดได้” ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่ารายการที่มีการบันทึกมาเป็นเวลานาน อาจจะมีการคัดลอกต่อ ๆ กันมาทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนหากจะมีการศึกษาต่อโดยไม่วิเคราะห์อย่างรอบด้านก็จะทำให้เกิดความผิดพลาดได้

6. การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องภาษาล้าน หรือพืชสมุนไพร เมื่อต้องทำความเข้าใจคำศัพท์ในเบื้องต้นก่อนที่จะไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมนั้นกระทำได้อย่าง ประกอบกับแพทย์พื้นบ้านที่สามารถเข้าใจคำศัพท์โบราณ หรือคำภาษาล้านที่ใช้มาตั้งแต่โบราณมีจำนวนน้อยลง ผู้รู้มักจะเป็นผู้สูงวัยที่ศึกษาการแพทย์พื้นบ้านมาอย่างยาวนาน หากเป็นคนรุ่นใหม่ก็ต้องเป็นผู้ที่สนใจด้านการแพทย์พื้นบ้านอย่างจริงจัง หรือได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าที่เป็นบุคคลในครอบครัว ซึ่งนับวันจะมีจำนวนน้อยลง สอดคล้องกับที่ แพทย์พื้นบ้าน คือ เขม คงแก้ว (2560, สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า คนรุ่นใหม่สนใจเรื่องโบราณน้อยลง โดยเฉพาะเรื่องยาสมุนไพร เพราะเห็นว่าการแพทย์สมัยใหม่คอยรองรับการดูแลอาการเจ็บไข้ได้ป่วย และสอดคล้องกับการศึกษาของ วิทยา บุชงค์ (2559, น. 42) เรื่อง “ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านหนังสือบุตภาคใต้ของนายหิน โชติอมร” ที่กล่าวถึงการรักษาโรคโดยศึกษาจากหนังสือบุตว่า มีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากไม่เป็นที่นิยมของแพทย์พื้นบ้าน ด้วยข้อจำกัดของภาษา สมุนไพรที่หาได้ยาก การสูญหายของหนังสือบุต รวมทั้งขาดการถ่ายทอด เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตอาจสูญหายไป จึงเป็นสิ่งที่หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้ตระหนัก หามาตรการป้องกัน และดำเนินการต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “อภิธานศัพท์ยาสมุนไพรในสมุดจีนของจังหวัดภูเก็ต” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การวิจัยครั้งนี้พบว่ามีการใช้คำศัพท์โบราณ คำศัพท์เฉพาะท้องถิ่น คำศัพท์ที่ใช้ในการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน คนส่วนใหญ่จึงเข้าใจความหมายได้ยาก ควรจะมีการรวบรวมคำศัพท์ดังกล่าวเพิ่มเติมลงในพจนานุกรมภาษาล้าน เพื่อนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอน และการศึกษาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ

1.2 การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่ามียังมีความรู้ด้านการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน และมีชนานายจำนวนมากที่ใช้ในการรักษาโรค เช่น แก้ว แก้ว ไข่มุนี เป็นต้น หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น แพทย์ นักวิชาการเคมี เป็นต้น ควรจะได้ตรวจสอบความถูกต้องโดยอาศัยหลักการทางการแพทย์ หลักการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

1.3 วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการบันทึกในรูปแบบของเอกสารสมุดจีนพบว่ามีจำนวนน้อย ควรจะได้มีการจัดเก็บ ศึกษา เพื่อบันทึกภูมิปัญญานี้ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษากลไกการนำเสนอสรรพคุณของขนานยา รวมทั้งความเชื่อที่เกี่ยวกับการรักษาโรค เช่น หากรับประทานยานานนี้จะมีกำลังมากขึ้น ทำให้เดินได้รวดเร็วกว่าคนปกติทั่วไป เป็นต้น

2.2 ควรเปรียบเทียบคำศัพท์ยาสมุนไพร และขนานยาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทสมุดจีน หนังสือбуд สมุดไทย ของภาคใต้กับคำศัพท์ยาสมุนไพรที่ปรากฏในแวดวงการแพทย์แผนปัจจุบันหรือที่ใช้กันโดยทั่วไป

2.3 ควรรวบรวมคำศัพท์ยาสมุนไพรจากแหล่งข้อมูลที่เป็นแพทย์พื้นบ้านของท้องถิ่นต่างๆ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ เปรียบเทียบ การใช้คำศัพท์ยาสมุนไพรของแพทย์พื้นบ้านแต่ละท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- คำณวน นวลสนอง และคณะ. (2527). ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดภูเก็ต (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- คุณช่วย ปิยะวิทย์. (2532). ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาพื้นบ้านจากวัดบึง ตำบลโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา (ปริญญานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จรัญ ทองวิไล. (2547). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องสินธุราชคำภีร์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต และวิเชียร จีรวงส์. (2558). คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ณชลกร แสงแก้ว. (2552). การศึกษาเปรียบเทียบคำเรียกชื่อสมุนไพรภาคใต้จากหนังสือบัดกับภาษาไทยมาตรฐาน (ปริญญานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2559). วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- เพ็ญภา ทพยัเจริญ. (2540). การแพทย์แผนไทย สายใยแห่งชีวิต และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- วิทย์ เทียงบุญธรรม. (2531). พจนานุกรมสมุนไพรไทย. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- วิทยา บุขงค์. (2559). ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านหนังสือบัดภาคใต้ของนายหิน โชติอัมมร. วารสารใบลานมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต บลราชธานี, 1(1), 42. สืบค้น 5 มิถุนายน 2561, จาก <http://bljou.com/index.php/bailan/index>
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. (2540). สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเวชกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุตารัตน์ ตันทะอารียะ. (2548). การวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุษา ช่วยบำรุง. (2550). ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ (ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เอมอร ตรีชั้น. (2528). การศึกษาด้านภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.